

Veliki prosjački redovi

Gašparac, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:860263>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Pedagogija i povijest

Ivan Gašparac

Veliki prosjački redovi

Završni rad

Mentor: Prof. dr. sc. Ivan Balta

Osijek, 2014.

Sažetak

Veliki prosjački redovi su crkveni redovi koji nastaju u 13. stoljeću. U vremenu kada je Crkva izborila slobodu u odnosu na svjetovnu vlast te sve više stjecala političku i materijalnu moć, a time se našla u opasnosti da izgubi vezu sa siromašnim pučanstvom, javila se potreba kod pojedinih skupina za evanđeoskim nasljedovanjem Krista u jednostavnom životu siromaštva, pokore i kršćanskog propovijedanja. Upravo iz tih mnogolikih pokreta siromaha nastaju prosjački redovi kao novi tip redovništva koji se bitno razlikuje od starijih redovničkih zajednica, ne samo ustrojem, nego i shvaćanjem siromaštva. U prosjačke redove koji su nastali u tom razdoblju, najpoznatiji i najvažniji su Red braće propovjednika i Red manje braće, poznatiji kao dominikanci i franjevci. Osim njih, u prosjačke redove ubrajamo karmelićane i augustince. Dok su dominikanci bili više usmjereni prema učenju i teologiji, franjevci su se poglavito bavili misionarskim radom u širokim slojevima. Međutim, ono što je zajedničko svim prosjačkim redovima jest propovijedanje, širenje Kristove riječi među običnim ljudima. Kako je s vremenom broj redovnika ubrzano rastao javila se potreba otvaranja samostana za žene i osnivanja drugog reda, dominikanki i klarisa. Osim toga, osnivani su i treći redovi u koje su ulazili svjetovnjaci koji se nisu željeli u potpunosti povući iz svijeta, ali su željeli duhovnu potporu i zaštitu prosjačkih redova kako bi živjeli ispravan kršćanski život. Zbog njihova nastupa i djelovanja, prosjački su redovi do kraja srednjeg vijeka ostali među pukom najutjecajnija skupina svećenstva.

Ključne riječi: prosjački redovi, dominikanci, franjevci, siromaštvo, propovijedanje

SADRŽAJ:

1. Uvod	4
2. Povijesne okolnosti u Crkvi i nastanak prosjačkih redova	5
2.1. Stanje u Crkvi na prijelazu 12./13. stoljeća.....	5
2.2. Nastanak prosjačkih redova.....	6
2.3. Struktura i obilježja prosjačkih redova	7
3. Red propovjednika – dominikanci	8
3.1. Utemeljitelj reda.....	8
3.2. Osnivanje reda.....	9
3.3. Karizma reda.....	10
3.4. Razvoj reda.. ..	11
3.5. Opći zbor 1220. godine.....	11
3.6. Opći zbor 1221. godine.....	12
3.7. Dominikova smrt.....	13
3.8. Dominikanci poslije dominika.....	13
4. Red manje braće – franjevci	14
4.1. Utemeljitelj reda.....	14
4.2. Osnivanje reda.....	14
4.3. Nastanak drugog i trećeg reda.....	15
4.4. Prva kriza u redu.....	16
4.5. Generalni kapitul 1217. godine.....	16
4.6. Kapitul 1219. godine.....	17
4.7. Kapitul 1221. godine.....	17
4.8. Oporuka i Franjina smrt.....	18
4.9. Franjevci nakon Franje.....	18
5. Karmelićani	19
6. Augustinci	20
7. Ostali redovi	21
8. Zaključak	22
9. Popis literature	23

1. Uvod

U ovome će radu biti prikazani veliki prosjački redovi koji su svojim nastajanjem obilježili 13. stoljeće i obogatili Crkvu. Zadatak ovog rada jest prikazati u kakvim su okolnostima nastajali prosjački redovi, koja su njihova obilježja i koji je njihov glavni zadatak.

Na početku rada biti će objašnjeno kakvo je bilo stanje u Crkvi i koje su okolnosti utjecale na nastanak prosjačkih redova. Isto tako, prikazat će se struktura prosjačkih redova, njihova razlika u odnosu na ostale crkvene redove te zajednička obilježja svih prosjačkih redova. Nadalje će se kroz pojedina poglavlja obrađivati svaki pojedini prosjački red. Prvo će biti prikazan Red propovjednika – dominikanaca. Govorit će se o utemeljitelju toga reda, osnivanju samog reda, karizmi i razvoju reda, općim zborovima na kojima su se donosile odluke bitne za ustroj i pravila reda te na kraju o smrti utemeljitelja i o nastavku djelovanja reda. Zatim slijedi poglavlje o drugom velikom prosjačkom redu, Redu manje braće – franjevcima. Slično kao i u prethodnom poglavlju, biti će opisan utemeljitelj reda, osnivanje i razvoj reda, odluke generalnih kapitula (zborova) te smrt utemeljitelja i djelovanje reda nakon njega. Naposljetku, u dva kraća poglavlja biti će prikazana ostala dva prosjačka reda – karmelićani i augustinci, njihov nastanak, obilježja i djelovanje.

Pri izradi ovoga rada korištena je dostupna i relevantna literatura iz područja crkvene povijesti koja donosi prikaz velikih prosjačkih redova.

2. Povijesne okolnosti u Crkvi i nastanak prosjački redova

2.1. Stanje u Crkvi na prijelazu 12./13. stoljeća

Nakon velike Grgurovske reforme u 11. stoljeću, Crkva je izborila slobodu u odnosu na svjetovnu vlast. Isto tako, sve je više stjecala političku i materijalnu moć, ali se zato narod sve više udaljavao od nje. Građanski je stalež dobivao na društvenoj važnosti te je još tijekom križarskih ratova počeo pokazivati veliku sklonost prema osamostaljenju u odnosu na državnu, ali i crkvenu vlast. Cjelokupno stanje potaklo je pojedine skupine na nasljedovanje života kojim su živjeli Krist i apostoli. Neke su od njih spontano provoditi život u siromaštvu i putujućem propovijedanju, što se s vremenom pretvorilo u pučki pokret. Budući da su takvi pokreti u početku bili prepušteni samima sebi, s vremenom su pojedini vjernici počeli samostalno tumačiti Sveto pismo te kritički ocjenjivati život predstavnika službene Crkve, ali i propovijedati nauk koji nije bio u skladu s kršćanskom vjerom. Bogatstvo Crkve, koje je bilo dostupno samo višem svećenstvu, više je poticalo na pohlepu nego na duhovnu i intelektualnu izgradnju, dok je većina nižeg svećenstva bila suočena s intelektualnom zaostalošću i moralnom bijedom. Takvo stanje bilo je pogodno za nastanak i rast krivovjerja pa su se mnogi odijelili od Crkve. Svećenici nisu znali na privlačan način predstaviti kršćanski nauk te, zbog njihova bogatstva, ljudi u njima nisu prepoznavali predstavnike apostola.¹

Crkva u takvoj situaciji pokušava pronaći sredstva kako bi na prikladan način obranila kršćansku vjeru. Kako bi se zaustavilo širenje heretičkih pokreta, 1179. godine, na Trećem lateranskom saboru, doneseno je više dekreta o obaveznoj teološkoj izobrazbi svećenstva. Zahvaljujući toj odredbi diljem Europe, uz katedralne crkve, počele su osnivati škole, posebno u Italiji i Francuskoj, gdje se naročito proučavala teologija i crkveno pravo.²

Početak 13. stoljeća obilježila je velika vjerska kriza u nekim dijelovima Europe. Pojavile su se brojne sekte, hereze i protucrkvjeni pokreti. Osobit je utjecaj imao dualizam, filozofski pravac koji naučava da postoje dva počela, materijalno i duhovno, pri čemu je materijalni svijet zao i njegov tvorac je „zli bog“.³

¹Ana Buljat, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2012., str. 11.

² Isto, str. 12.

³ Isto, str. 12.

2.2. Nastanak prosjačkih redova

Papa Inocent III. (1198.-1216.), preuzevši vodstvo Crkve, pokušao je zaustaviti širenje heretičkih pokreta te je 1215. godine, na Četvrtom lateranskom saboru odredio da ne samo katedralne nego i kanoničke crkve moraju uzdržavati po jednog učitelja gramatike i teologije. Isto tako, papa Inocent III. se za svog pontifikata trudio da obnovi monastički život u Crkvi.

Ne samo da su benediktinske opatije dobrim djelom gospodarski i religiozno dospjele u opasnu krizu nego su i reformni redovi 12. stoljeća (cisterciti i regularni kanonici), čini se, bili slično pogođeni gubitkom religiozne supstancije. Papa je apelirao na same redove, obvezao episkopat na vizitacije, poslao svoje legatske da steknu uvid u stvari te da se klone nevolja. U isti mah Inocent potpomogao nove tvorevine, kao Guida iz Montpelliera s njegovim hospitalnim bratovštinama, Ivana iz Mathe i njegov red za razmjenu zarobljenika (između islama i kršćanskih nacija). I Njemački je red 19. veljače 1199. godine dobio papinsko odobrenje. Međutim, Inocent je u prvom redu pokušao brižnom rukom privesti Crkvi udruživalačku snagu kako se pokazivala u pokretu siromaštva njegova razdoblja u mnogim krajevima Francuske i Italije (pogotovo u heretičkim skupinama). Uspjelo mu je dijelom pridobiti lombardijske humilijate, te dijelove valdovskog pokreta pod Durandom iz Huesce u Španjolskoj vratiti u krilo Crkve.⁴

U tu cjelinu idu počeci obaju velikih prosjačkih redova (propovjednika, mendikanata), ustanova koje će tijekom 13. stoljeća biti uzorom daljnjem osnivanju redova. Ne čudi što su se oba reda rodila tamo gdje su se oblikovala najopasnija krizna žarišta, u južnoj Francuskoj i u srednjoj Italiji. Ipak su pritom i dodiri s herezom bili za Dominika od daleko većeg značenja nego, recimo, za Franju poznavanje odgovarajućih pojava u okolini njegove umbrijske domovine.⁵

Veliki sveci redovito su Božji odgovor na izvanredne teškoće i nevolje nekog vremena. Franjo Asiški i Dominik po unutrašnjem pozivu i milosti pokazali su put iz teške dvoumice u kojoj se nalazila Crkva i društvo. Crkva, koja je postala bogata i moćna, i kršćansko društvo, procvalo u ekonomskom obilju, našli su se u opasnosti da podlegnu svome bogatstvu i da izgube vezu sa siromašnim pučanstvom. Moć i sila nisu mogli spasiti jedinstvo, nego ga je moglo spasiti tek unutrašnje prevladavanje sukoba, u duhu evanđelja. Time što su sami svojim životom

⁴ August Franzen, *Pregled povijesti crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 95.

⁵ Ivo Goldstein, Borislav Grgin, *Europa i sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2006., str. 293.-294.

očitovali do krajnjih granica ideal siromaštva u savršenom nasljedovanju Krista, a da pri tom nisu bjesomučno napadali bogatstvo drugih niti su imetak smatrali zlim u sebi, oni su naučavali kako se u isti mah i odriče i posjeduje, ili kako Pavao kaže: »Čini se da smo žalosni, a zapravo smo uvijek veseli; čini se da smo siromasi, a zapravo smo oni koji mnoge obogaćuju; čini se kao da smo ljudi bez ičega, a zapravo smo oni koji posjedujemo sve« (2 Kor 6,10).⁶

Bezuvjetni ideal siromaštva prihvatila su još dva reda: augustinci - pustinjaci (eremiti), koji su papinsku potvrdu dobili 1256. godine, te karmelićani, koji su se 1228. godine bili preselili iz Svete zemlje u Europu, a 1247. godine utemeljili su se također kao prosjački red. Ovom se posljednjem redu 1452. godine priključila i ženska grana, karmelićanke. Ta četiri prosjačka reda zadobila su veliko značenje u crkvenom životu. To nisu bili samo omiljeli pučki dušobrižnici nego i najznamenitiji teolozi razvijenog srednjeg vijeka.⁷

2.3. Struktura i obilježja prosjačkih redova

Prosjački redovi, kao što je već rečeno, su nastali iz mnogolikog pokreta siromaha. Za razliku od onih skupina koje su završile kao heretičke izvan Crkve, poput katarata i valdenza, prosjački redovi traže i nastoje ostvarivati ideal evanđeoskog nasljedovanja Krista u jednostavnom životu siromaštva, pokore, kršćanskog propovijedanja i ljubavi prema bližnjemu. S prosjačkim redovima 13. stoljeća nastaje novi tip redovništva koji se bitno razlikuje od starijih redovničkih i kanoničkih zajednica. Članovi prosjačkih redova svojim su zavjetima bili doživotno vezani jedino za svoj red, ali ne i na određeni samostan. Zadužbine i samostani dotadašnjih zajednica bili su zajedničko vlasništvo, često prilično bogato, premda su pojedinačni članovi polagali zavjet siromaštva. Prosjački redovi nisu zahtijevali samo uobičajeno osobno siromaštvo svojih članova, već su se dalekosežno odricali vlasništva samog reda i njegovih samostana. Prosjački redovi bitno se razlikuju od starijih redova i samim svojim ustrojem. Oni ne priznaju ni autonomiju pojedinačnih samostana ni podčinjenost nekom „vladajućem“ središnjem vodstvu. Redovi su bili podijeljeni na provincije ili pokrajine kojima se pripadali samostani dotične pokrajine. Svi predstojnici birani su na određeno vrijeme: predstojnici samostana, voditelj provincija i generalni ministar s ostalim suradnicima redovničkog vodstva. Time je struktura reda poprimila prepoznatljivo demokratsko obilježje. Pripadnici muških redova bavili su se fizičkim radom, učenjem, poučavanjem, dušobrižništvom, djelima ljubavi prema bližnjima, ali i prosjačenjem milostinje, koja je s

⁶ Skupina autora, *Povijest 7, Razvijeni srednji vijek*, Jutarnji list, Zagreb, 2007., str. 104.-105.

⁷ I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 295.

vremenom bila ograničena, ali nikada posve iskorijenjena. Svoje djelovanje od samog početka usmjeravali su na gradove, bili su dušobrižnici svih slojeva, a da za to nisu uzimali nikakav novac.⁸

3. Red propovjednika – dominikanci

3.1. Utemeljitelj reda

Dominik de Guzman rođen je oko 1170. godine u Calruegi, pokrajina Burgos, u vrijeme demografskog, gospodarskog i kulturnog procvata Stare Kastilje oslobođene višestoljetne arapsko - islamske dominacije.⁹ Njegovi roditelji bili su Feliks de Guzman i Ivana de Azra, oboje pripadnici nižega plemstva. Dominika je najprije odgajao njegov ujak, svećenik, zbog čega se može pretpostaviti kako da je njegova izobrazba od samog početka bila usmjerena na klerički stalež. Nakon toga, Dominik odlazi u katedralnu školu u Palenciji, koja je bila poznato španjolsko učilište, i ondje je studirao „Sedam slobodnih vještina“. Pod time se podrazumijeva Trivium – gramatika, dijalektika i retorika i Quadrivium – aritmetika, geometrija, glazba i astronomija. Međutim, Dominik odlučuje napustiti taj studij i započinje sa četverogodišnjim studijem teologije.¹⁰ Tijekom studija Dominik je pokazao osobitu velikodušnost kada je za vrijeme velike gladi prodao svoje knjige kako bi na taj način pomagao siromašnima. Glas o njegovoj dobroti i velikodušnosti ubrzo je došao i do biskupa Martina de Bazane u biskupiji Osmi, priora Zbora regularnih kanonika Osme. Tako je Dominik, po završetku studija i svećeničkog ređenja u dobi od dvadeset i četiri godine, postao kanonik i član Zbora te njegov dopredsjednik (suprior). Od tada Dominik počinje sve više vremena provoditi u molitvi i razmatranju, a do svoje trideset i četvrte godine živi životom studija i kontemplacije. Može se reći kako nije ni slutio kakve će se promjene dogoditi u njegovu životu i kakva ga zadaća čeka.¹¹

Godine 1203. Dominik na poziv novoposvećenog biskupa Diega kreće s njime na putovanje u Dansku kako bi dogovorili vjenčanje sina kralja Alfonsa VIII. od Kastilje s tamošnjom princezom. Na putovanju kroz južnu Francusku njih dvojica upoznala su se s albigenškim krivovjermem i uvidjeli činjenicu da neuki puk olako prihvaća herezu te odbacuje ispravnu vjeru. I sam vlasnik gostionice kod kojega su prvu noć odsjeli bio je heretik. Navodi se da je Dominik cijelu noć razgovarao s njim uvjeravajući ga u ispravnost katoličke vjere te ga je do

⁸ Georg Schweiger, Manfred Haim, *Redovi i samostani: kršćansko redovništvo kroz povijest*, Karitativni fond UPT, Đakovo, 2011., str.56. – 59.

⁹ Guy Bedouelle, *Dominik ili dar riječi*, Dominikanski provincijalat: Globus, Zagreb, 1990., str. 8.

¹⁰ Thomas Eggensperger, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima:povijest, duhovnost, aktualni projekti*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2003., str. 14-15

¹¹ A. Buljat, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, str. 16.

pred zoru vratio katoličkoj vjeri. Međutim, njihova misija pronalaska princeze za kraljevog sina nije bila uspješna jer kada su, nakon dvije godine, stigli u njezinu zemlju kako bi je odveli u Španjolsku – princeza je bila umrla. Nakon toga putovanja, Dominik sa biskupom Diegom kreće u Rim. Kako u to vrijeme iz Azije dolaze Kumani koji su bili pogani, biskup Diego pokušava se odreći svoje službe kako bi mogao poći propovijedati Kumanima.

Međutim, papa Inocent III. ne prihvaća biskupovu ostavku nego ga je poslao, zajedno sa Dominikom, da radi među albigenzima oko Toulousea i Carcassonea jer se Crkva nadala njihovom obraćenju. Kada su njih dvojica stigli ondje, dočekalo iz je veliko razočaranje papinih izaslanika koji su ondje već bili. Usprkos svim nastojanjima, nisu imali gotovo nikakva uspjeha. Biskup Diego ih je saslušao, prosudio situaciju i dao im praktične savjete. Trebalo je, naime, odgovoriti istim oružjem. Vođe heretika provodile su vrlo strog život, dugo postili, putovali pješice i propovijedali sa svom apostolskom jednostavnošću. Zato je biskup Diego savjetovao papinim izaslanicima: „Uputite kućama svoju pratnju, idite pješice – dva po dva! Tek tada će Gospodin blagosloviti vaše napore.“¹²

Biskup Diego i Dominik svesrdno su radili na obraćenju heretika, a jedan od njihovih najuspješnijih pothvata bilo je obraćenje skupine žena albigenške sljedbe. Nakon što su ih preobratali, Dominik je za njih u Prouilleu, blizu Fanjeauxa, osnovao samostan koji je postao prvi samostan Dominikanskog reda uopće. Iste 1207. godine, umire biskup Diego zbog čega je Dominik bio prisiljen osamostaliti se. Dominik nastavlja propovijedati i boriti se protiv krivovjercaca, sve više uviđajući potrebu za osnivanjem prosjačkog reda koji bi se propovijedanjem borio protiv krivovjernih učenja. Njegova je želja bila osnovati Red učenih propovjednika koji bi bili upućeni u filozofiju, teologiju i Sveto pismo kako bi mogli braniti istine katoličke vjere.¹³

3.2. Osnivanje reda

Dominik je sa svojim propovjednicima ozbiljno počeo razmatrati osnivanje Reda u Franjeauxu 1213. i 1214. godine. U proljeće 1215. godine bili su spremni. Tada ih je biskup Fulko iz Toulousea sabrao u bratstvo propovjednika za svoju biskupiju. Građani Toulousea Toma i Petar Seila položili su zavjete u Dominikove ruke, a Petar Seila je darovao Redu neke kuće koje je posjedovao, a najveća među njima postala je samostanom u koji je uselio Dominik

¹² William Hinnebusch, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, Hrvatska dominikanska provincija: Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997., str. 11.

¹³ A. Buljat, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, str. 19

sa svojom braćom. Međutim, trebali su potvrdu pape pa je iste 1215. godine Dominik krenuo sa biskupom Fulkom u Rim gdje se pripremao Četvrti lateranski sabor. Papa Inocent III. daje im potporu za nastavak propovijedanja, ali još nije mogao priznati Red. Staro crkveno pravo određivalo je da za osnutak zajednice treba izabrati neko već potvrđeno pravilo te da mjesni biskup zajednicu mora dodijeliti jednoj crkvi. Stoga je biskup Fulko odabrao crkvu svetog Romana u samome gradu te dvije crkve izvan Toulousea. Uz crkvu svetog Romana braća su izgradila klaustar i prostorije za studij te spavaonice. Samostan svetog Romana prvi je samostan braće dominikanaca u povijesti Reda. Nakon toga, Dominik za Pravilo novog Reda uzima Pravilo svetog Augustina i zavjetuje se na njegovo opsluživanje.¹⁴ No, Pravilo su dodatno postrožili po uzoru na običaje drugih redova i upotpunili odredbama koje su odgovarale Redu kakvog je Dominik bio zamislio. Krajem 1215. godine u samostanu je živjelo već šesnaestero braće. Kada godine 1216. umire papa Inocent III., a nasljeđuje ga papa Honorije III., Dominik ponovno putuje u Rim gdje novi papa 22. prosinca 1216. godine potvrđuje utemeljenje novog Reda. Tako je osnovan Red u početku bio samo način života, a potom postao crkvena ustanova u punome smislu riječi, sa svojim pravnim statusom.¹⁵

3.3. Karizma reda

Red propovjednika bio je potpuno nova redovnička vrsta. Prvi puta jedan red uzima propovijedanje kao bitnu odrednicu svoga života. Ta je služba do tada pripadala isključivo biskupima. Red se obvezao pružiti biskupima stalan broj dobro pripremljenih propovjednika koji će im pomoći u teškoj službi propovijedanja. U isto vrijeme kada je izdana bula (1217. godine) kojom se propovijedanje dodjeljuje Redu, dok je Dominik molio u staroj crkvi svetog Petra, ukazali su mu se sveti Petar i Pavao. Petar pruža Dominiku propovjednički štap, a Pavao knjigu Evanđelja govoreći mu: „ Idi i propovijedaj, za to si poslan!“ Zbog toga je Dominik bio uvjeren u potrebu slanja braće na sve četiri strane svijeta u propovijedanje. On je hrabrio braću i obećavao da će moliti za njih. Na Veliku Gospu 1217. godine poslao je sedmoricu braće u Pariz da propovijedaju, poučavaju i utemelje samostan. Drugu četvoricu poslao je u Španjolsku. Tri su brata ostala u Toulouseu, a dva u Prouilleu kako bi pomogli sestrama. Sam Dominik ostao je na istome mjestu sve do 13. prosinca, kada je otputovao u Rim. Prolazeći kroz Milano i Bolognu pripremao je teren za buduće samostane.¹⁶

¹⁴ T. Eggensperger, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima: povijest, duhovnost, aktualni projekti*, str. 22.

¹⁵ A. Buljat, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, str. 31. – 32.

¹⁶ W. Hinnebusch, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, str. 15. – 16.

3.4. Razvoj reda

Za boravka u Rimu tražio je savjete za svoj red i propovijedao. Dobio je pisma preporuke od samog pape za biskupe kojima će se braća obraćati na putu, u gradovima, sa željom da osnuju samostane. Upravo preko tih pisama može se slijediti put kojim je prolazio Dominik osnivajući samostane po Francuskoj, Njemačkoj, Španjolskoj i Italiji. Sam je potvrđivao ime, poslanje i dobrovoljno siromaštvo Reda. Godine 1218. napušta Rim i kreće u obilazak samostana po Italiji, Francuskoj, Španjolskoj da bi 1219. godine završio putovanje u Bologni. Kroz tu godinu dana putovanja Dominik je povećao broj braće i samostana, ali se i obogatio novim događajima i iskustvima za Red. Vidio je kako braća žive svoje redovništvo, ispunjavaju poslanje i opslužuju siromaštvo. U drugoj polovici 1219. godine Dominik je ponovno u Rimu. Tih je dana predsjedavao uspostavljanju samostana svetog Siksta po nalogu samog pape. U to vrijeme, šalje pisma predstavnicima samostana, pozivajući ih na Opći zbor koji se imao održati u svibnju 1220. godine u Bologni.¹⁷

3.5. Opći zbor 1220. godine

U samom početku prvog Općeg zbora, koji je sazvan 17. svibnja 1220. godine na blagdan Duhova, raspravljalo se o dva čimbenika uprave Reda: o službi učitelja Reda i Općeg zbora. Kad je Zbor počeo, zastupnici su billi iznenađeni Dominikovom ostavkom koju im je podnio. To je bio znak duboke poniznosti i uvjerenja da po završetku Zbora njegovo vodstvo neće biti potrebno, ali i narušenog zdravlja zbog dugotrajne askeze i brojnih iscrpljujućih putovanja. Međutim, braća nisu pristajala na ostavku pa se Dominik pokorio njihovoj volji, ali je odredio da za vrijeme zasjedanja Opći zbor mora biti iznad svih te da mu i on sam mora biti podložan. To pravilo ostalo je do danas. Učitelj Reda predsjedava Zboru, ali je samo prvi među jednakima. Svi imaju jednaki autoritet i svaki član ima samo jedan glas pri izboru. Opći zbor je vrhovno, izvršno, zakonodavno i sudbeno tijelo Reda.¹⁸ Isto tako, na Zboru su svoje Konstitucije stavili pravo na dispensu što je podrazumijevalo da neki član Reda može biti, zbog studijskih ili nekih drugih razloga, biti oslobođen određenih zadaća. Opći zbor donio je i različite propise o propovijedanju, nauku, siromaštvu, službenim obilascima i ustroju samostana kao i o održavanju općih zborova. Naredbom o postavljanju po jednog profesora u svaki samostan, u Redu je postavljen temelj školstvu. Skupština Općeg zbora izričito je zabranila primanje

¹⁷ T. Eggensperger, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima: povijest, duhovnost, aktualni projekti*, str. 24.

¹⁸ W. Hinnebusch, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, str. 18. – 21.

posjeda ili stalnih prihoda. Štoviše, članovi Reda bili su dužni živjeti od svog propovjedničkog rada. Nadalje, središnje pitanje o zajedničkom životu i ponovno se naglašavao veliko značenje studija. Izuzetno nadarenu braću slalo se u pariški samostan Saint Jaques da bi tamo mogli studirati na Sveučilištu.¹⁹

3.6. Opći zbor 1221. godine

Drugi Opći zbor sastao se, pod Dominikovim predsjedavanjem, 30. svibnja 1221. godine u Bologni. Danas nema potankog uvida u rad tog zbora, ali se zna da je uspostavio provincije i provincijalni zbor kao posredni organ uprave i službe. Tako su osnovane prve provincije: Lombardijska, Toulouse, Španjolska, Francuska i Rimska provincija.²⁰ Osim toga, Dominik je načinio nešto posve novo u redovničkom životu naglasivši da propisi Reda ne obvezuju pod grijeh. Dominik je poštovao slobodu svojih sinova kao prave djece Božje. Očekivao je od njih da budu nadahnuti Duhom Svetim, a ne strahom od grijeha. Nadalje, utvrđeno je da provincijom upravlja provincijal (poglavar provincije) i provincijalni zbor. To je razdioba Reda koja skupinu samostana spaja pod jednu upravu pri čemu svaki samostan ima pravo da ga na provincijalnom zboru zastupa prior i izabran zastupnik. Provincijalni zbor ne može donositi nove zakone u smislu Konstitucija, ali može predlagati praktična pravila glede redovničkog života, nauka i slično. Provincijalni zbor izabire provincijala i ispituje vladanje braće, samog provincijala, priora, profesora i studenata. Trajno obilježje provincijalnog zbora bila je nazočnost općih propovjednika (*praedicator generalis*), a to su bili oni koji su se na osobit način istakli u propovijedanju. Isto tako, budući da su provincije u to vrijeme postale odveć velike, trebalo se pobrinuti da ih netko posjećuje. Za to bi provincijal imenovao vizitatora, koji bi morao nadgledati njihovo stanje, donositi sud o njihovom apostolatu i davati preporuke provincijalnom zboru. Samostan je bio najvažniji i najmanji dio sa svojom upravom u Redu. Iako je bio pod vlašću provincije, imao je nezavisnu upravu i pridržavao razna prava, povlastice i dužnosti. Samostanom je upravljao prior, kojega je birala samostanska zajednica, braća koja su tu živjela i radila.²¹

3.7. Dominikova smrt

¹⁹ T. Eggensperger, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima: povijest, duhovnost, aktualni projekti*, str. 25.

²⁰ A. Buljat, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, str. 33.

²¹ W. Hinnebusch, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, str. 23. – 24.

U ljeto 1221. godine pogoršalo se Dominikovo zdravstveno stanje. Braća su ga odvela na selo. Trebao se oporavljati u blizini Bologne u jednom benediktinskom samostanu. Svjedoci izvještavaju da je utemeljitelj Reda ipak želio umrijeti u krugu svoje braće. Dominik de Guzman preminuo je 6. kolovoza 1221. godine u samostanu u Bologni. Pokopan je kapeli u Bologni. Prema papinom odobrenju posmrtni ostaci svečano su preneseni u crkvu za vrijeme Vrhovne skupštine Reda 24. svibnja 1233. godine. Nakon ustaljenih pravnih postupaka papa Grgur IX. proglasio je 3. srpnja 1234. godine Dominika svetim. Još danas počivaju njegovi posmrtni ostaci u dominikanskom samostanu San Domenico u Bologni.²²

3.8. Dominikanci poslije Dominika

Pod snažnim vodstvom njegovih prvih nasljednika: Jordana Saskog (1222.- 1237.), Rajmunda iz Penaforte (1238.-1240.), Ivana Njemačkog (1241.-1252.), Umberta iz Romansa (1254.-1263.) red je doživio brz i iznenađujući uspon. Početkom 14. stoljeća bilo je 557 konventa u 18 pokrajina, a ti konventi su brojali oko 15 000 članova. Za Umberta iz Romansa poprimile su Konstitucije svoj konačni oblik, okvir za daljnji pravni razvitak reda, tako da se taj okvir nije trebalo mijenjati do 1924. godine. Do 1259. godine mogla se, unutar okvira rimske tradicije, razviti i zasebna liturgija.²³

Dok se u početku u uskoj suradnji s biskupima i župnim klerom djelovalo u pučkim misijama, javljaju se od 1240. godine samo samostani kao dušobrižnička središta (s propovijedi, dijeljenjem sakramenata, bratovštinama i dr.). Pape, pogotovo Grgur IX. i Inocent IV., bogato su red obdarili privilegijama i u njemu su našli mnoge svoje savjetnike, kao Rajmunda iz Penaforte, a prilikom izgradnje inkvizicije poslužili su se u prvom redu dominikancima.

Služba pri inkvizicijskom sudu nije isključivala razgovor u smislu kontroverzijske teologije niti pak propovijed, nego je, naprotiv, poticala teološku znanost. Na tom polju škole, visoke škole i teološke literature odvijala se posebna aktivnost novog reda. U konventima Pariza, Orleansa, Bologne, Kolna i Oxforda, u prvom redu, nalazimo vodeće teologe stoljeća. Dominikanska misijska revnost našla je polje rada u Pruskoj, u Svetoj Zemlji, u Španjolskoj i u sjevernoj Africi, dok se u Grčkoj djelovanje usmjerilo u smislu papinskih nastojanja prema zadaći ponovnog sjedinjenja s istočnom Crkvom. Treba još spomenuti misije među Kumanima i Mongolima.²⁴

²² Isto, str. 25. -26.

²³ G. Bedouelle, *Dominik ili dar riječi*, str. 27.-28

²⁴ I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 296. - 297.

4. Red manje braće – franjevci

4.1. Utemeljitelj reda

Franjo Asiški, rođen 1181. godine u umbrijskom gradiću Asizu, bio je sin dobrostojećeg trgovca tkaninom Pietra Bernardonea i majke iz ugledne francuske obitelji. Kršten je imenom Ivan, ali ga je otac od milja nazivao Francesco (Francuz). Bio je osjetljive naravi s natprosječnom inteligencijom, nadaren intuitivno i glazbeno, otvoren i velikodušan. Srednje obrazovanje onog doba stekao je u gradskoj školi u Assisiji. U mladosti je vodio bezbrižan i raspustan život. Oduševljavao se za viteški stalež pa je krenuo i u borbu, ali je pao u dulje zarobljeništvo za vrijeme rata između Assisija i Perugie 1202. godine. Dugotrajna bolest koja je uslijedila potaknula ga je na dalekosežnu preobrazbu njegove religioznosti. Stupnjeve te promjene nije lako prikazati, ali je uvjetovana doživljajem veličanstva Boga kao Oca, brigom koja se u Franji probudila za Crkvu koja propada i za nevolje siromašnih i bolesnih u okolici bogatog Assisija. Sukob s ocem 1206. godine završio je tako da ga je otac razbaštinio. Nakon toga je odlučio služiti Bogu u siromaštvu i milosrdnim djelima. Navodi se da je svoj životni put spoznao u crkvi Sv. Porciunkule kod Assisija, u proljeće 1208/1209. godine, kad je čitao evanđelje Mt 10, 5-16: treba da svim ljudima, svim Božjim stvorenjima propovijeda poruku o milosrdnoj ljubavi Spasitelja i da ih potakne neka se obrate i vrate Bogu. Uskoro je oko sebe okupio sljedbenike koji su mu se pridružili u propovijedanju radosne vijesti.²⁵

4.2. Osnivanje reda

Franji se, dakle, s vremenom pridruživalo sve više oduševljenih sljedbenika, velikom većinom laika, ali i poneki svećenik. Živjeli su u skromnim uvjetima, a uzdržavali se isključivo od milodara u naravi koje bi isprosili od dobrih ljudi koliko im je bilo potrebno za svaki dan. Svojim primjerom i riječima poticali su kršćane na pokoru, obraćenje, Božji strah i ljubav služeći se jednostavnim, ali snažnim načinom govora. Kada se broj sljedbenika popeo na dvanaest, Franjo je napisao spis o Obliku života svoje nove zajednice. To njegovo Prvo pravilo, kako ga nazivaju povjesničari, bilo je vrlo kratko i jednostavno, uglavnom složeno od citata iz evanđelja. Njime Franjo nije odredio neke organizacijske oblike, nego samo naglasio uzvišeni i čisti ideal života posvećena Bogu i braći ljudima. Temeljne točke tog spisa bile su: truditi se živjeti prema evanđelju, apsolutno siromaštvo skupine, trajno stanje pokorničke misije

²⁵ Skupina autora, *Povijest 7, Razvijeni srednji vijek*, str. 110.-111.

prolazeći svijetom bez financiranja bilo koje vrste te rad i milostinja kao sredstvo života.²⁶ Nakon toga je Franjo odlučio da je vrijeme da dobije odobrenje Crkve u Rimu za svoje pravilo i da se čitava skupina zaputi prema prijestolnici kršćanstva. Njegov mjesni biskup Gvido preporučio ga je kardinalu Ivanu da mu on osigura audijenciju kod pape Inocenta III. Unatoč prvotnom protivljenju papa Inocent III. ipak je prihvatio braću pod crkvenu jurisdikciju i dopustio Franji da on i njegova braća tako žive i propovijedaju. Novi red odobren je 1210. (prema nekim i 1209.) godine, a kardinal Ivan je, s papinom ovlašću, podijelio dvanaestorici kleričku tonzuru koja im je jamčila crkveni imunitet.²⁷ Po povratku iz Rima, Franjo se sa braćom smjestio na Porciunkuli i odlučio da se pripadnici njegove skupine nazivaju Manja braća.

4.3. Nastanak drugog i trećeg reda

Kada je Franjo 1212.g. propovijedao korizmu u rodnom gradu, među njegovim slušateljima bila je i mlada plemkinja Klara. Slušajući propovijedi o evanđeoskom siromaštvu, o pokori i o Kristovoj mucu uvjerala se da i nju Bog zove na oblik života kakav je imao Franjo. Stoga je na dan Cvjetnice, po dogovoru s Franjom, pobjegla od kuće te pred njim položila svoje redovničke zavjete. Franjo ju je prvo smjestio u obližnji samostan sestara benediktinki, a potom je, kada su joj se pridružile druge djevojke i žene, podigao samostan ko crkvice Sv. Damjana. U početku su slijedile benediktinsko pravilo, ali u duhu Franjina načina života, a poslije još i Klarina spisa Samostansko opsluživanje. Tako je nastao drugi franjevački red nazvan Klarise.²⁸

Mnogi kršćani i kršćanke koji zbog obiteljskih i drugih svjetovnih obaveza nisu mogli stupili u samostan nastojali su, ostajući u svijetu, živjeti u pokorničko-molitvenom duhu Franje. Ne da se točno odrediti kada je on sastavio Pravilo ili memorijal braće i sestara od pokore koji žive u svojim kućama, ali vjeruje se da je taj treći ili svjetovni franjevački red nije nastao prije 1221. godine. Pravilo je od njegovih članova tražilo posebne molitve i postove, ali i da se skromno odijevaju, da se klone bučnih zabava i plesova, da se međusobno pomažu, da se brinu za siromahe i bolesnike i slično.²⁹

4.4. Prva kriza u redu

²⁶ Lazaro Iriarte, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 28.

²⁷ Isto, str. 28.

²⁸ Slavko Kovačić, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, Verbum, Split, 2004., str. 213.

²⁹ S. Kovačić, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, str. 213.

Kako je novi red naglo rastao, tako se sve više osjećala potreba da napokon iz laičkog pokreta preraste u potpuno oblikovanu redovničku zajednicu. Isto tako, to nezaustavljivo širenje je za sobom povlačilo opasnost nesmotrenog i nepromišljenog primanja kandidata koje se odmah slalo po svijetu bez potrebne formacije. Osim toga, povećanjem broja braće i širenjem reda Franjin moralni autoritet i utjecaj je sve više slabio. Zbog toga se u užem krilu reda, prije svega među učenijom braćom, pojavila zabrinutost. Taj dio učenije braće želio je djelotvorniji ustroj i precizniji zakonski okvir, koji će biti sastavljen kao sredstvo upravljanja. Osim toga, htjeli su također uvesti i sastavnice iz monaških redova. Franjo se apsolutno protivio tome zaokretu, kao i bilo kojoj drugoj sugestiji koja je mogla obezvrijediti ono što je bilo temeljno u nasljedovanju Krista, a to je potpuno siromaštvo i jednakost među braćom.³⁰ Međutim, kada su se u upravljanju redom pojavile velike teškoće, Franjo je pristao na određene ustupke i počeo je okupljati braću na opće zborove (kapitule) održavane na Porciunkuli na kojima se nastojalo rješavati nastale teškoće.³¹

4.5. Generalni kapitul 1217. godine

Na kapitolu održanom 1217. godine Franjo je podijelio red na provincije, kojima je na čelo stavio provincijale (ministri provinciales). Provincijali su dobili ovlast primanja novaka, razmještanja po provincijama i mjestima te zadatak da ih obilaze i duhovno opominju i ohrabruju. Jedna od posljedica podjela na provincije bila je planiranje širenja reda izvan Italije i na Istok. Franjo je izabrao Francusku za vlastito područje apostolata. Došavši u Firencu, ususret mu je izašao ostijski biskup, kardinal Hugolin, s kojim je razvio veliko prijateljstvo unatoč tome što su bili izrazito različitih stajališta. Njegov prvi savjet Franji bio je da odustane od puta u Francusku i da se vrati u Asiz. Hugolin se slagao s Franjom oko biti njegova ideala, volio ga je i poštovao kao čovjeka poslanog od Boga i s njim se uvijek ophodio uljudno i iskreno. Međutim, jako se razlikovao od Franje u načinu shvaćanja evanđeoskog poziva bratstva i praktičnog ostvarenja poslanja. Na primjer, Hugolin nije dopuštao da se braću šalje po svijetu bez pisma preporuke, od samog početka želio je da manja braća budu na istaknutim mjestima u hijerarhiji i da ih se oslobodi javnih poslova, čemu se Franjo osobito protivio.³²

4.6. Kapitul 1219. godine

³⁰ L. Iriarte, *Povijest franjevaštva*, str. 36.

³¹ S. Kovačić, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, str. 214.

³² L. Iriarte, *Povijest franjevaštva*, str. 37. - 39.

Drugi važan korak u unutarnjem razvoju reda bio je učinjen na kapitulu 1219. godine, na kojemu su po prvi puta bile organizirane misije među nevjernicima. Jedna skupina braće poslana je u kraljevinu Maroko, Franjo s još nekoliko braće krenuo je na Istok te uspio doći do egipatskog sultana i pridobiti njegove simpatije. Plod toga putovanja bilo je utemeljenje kustodije u Svetoj zemlji.³³ Međutim, za vrijeme Franjinog putovanja, dvojica braće organizirala su poseban kapitul na kojemu su izglasani razni dodatni statuti koji su red okretali prema monaštvu.

4.7. Kapitul 1221. godine

Franjino nezadovoljstvo zbog nastale situacije bilo je veliko. On se osjećao nemoćnim u borbi protiv, kako ih je nazvao, mudrijaša te je vjerovao da bi jedino kardinal Hugolin mogao spasiti situaciju. Tada je zatražio i postigao da papa imenuje kardinala Hugolina zaštitnikom reda manje braće i na njegov savjet ukinuo nepravilnosti do kojih je došlo i uveo jednogodišnji novicijat.³⁴ Zatim se na kapitulu reda odrekao službe vrhovnog poglavara i to mjesto prepustio Petru Catani kojemu je obećao poslušnost. Unatoč odreknuću od službe Franjo je i dalje držan pravim vođom reda, a takvim ga je smatrala i Sveta stolica.³⁵

Zbog situacije koja je nastala u odsustvu Franje, kardinal Hugolin i papa Honorije III. savjetovali su mu da sastavi konstitucije kojima bi potanje uredio redovnički život prvog franjevačkog reda. Nije mu bilo lako pristati na to da visokim evanđeoskim idealima primiješa pravila ljudske mudrosti, ali kako njegova poslušnost Crkvi i papi nije nikada dolazila u pitanje, Franjo se dao na posao i sastavio novo pravilo. Novo Pravilo proglasio je na kapitulu 1221. godine. Budući da je bilo dugo i nesustavno, zatraženo je da ga preradi što je on i učinio uz pomoć kardinala Hugolina. Tako je nastalo njegovo pravilo nazvano poslije Regula bullata jer ga je svečano potvrdio papa Honorije III. 1223. godine. To Pravilo naređivalo je potpunu poslušnost papi i vrhovnom poglavaru reda. Od članova reda tražilo se da putuju po svijetu pristupajući ljudima ponizno, mirotvorno i s poštovanjem, da ne primaju novac, ni nagradu za rad, ni kao milostinju, da ništa ne smatraju svojim vlasništvom, pa ni kuće u kojima žive, ni crkve.³⁶

4.8. Oporuka i Franjina smrt

³³ Isto, str. 40.

³⁴ S. Kovačić, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, str.214.

³⁵ L. Iriarte, *Povijest franjevaštva*, str. 41.

³⁶ S. Kovačić, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, str. 215.

Franjo se, nakon što je dobio odobrenje za svoje Pravilo, sasvim predao postu i molitvi proživljavajući u dubokoj kontemplaciji otajstvo Isusove muke. Boraveći tako u osami na brdu La Verna, predan molitvi i pokori, imao je mistično viđenje u tijeku kojega su se na njegovu tijelu pojavile Isusove rane. To je bio prvi slučaj stigmatizacije zabilježen u povijesti. Sve tjelesne boli i patnje, osobito neizdrživa bol u očima od posljedica bolesti koju je dobio na Istoku, nisu mogle pomutiti njegovo duhovno veselje. Iz poslušnosti prema kardinalu Hugolinu i bratu Iliji potražio je pomoć za bolesne oči, ali ništa nije pomoglo. Prije smrti Franjo je sastavio Oporuku u kojoj je živo preporučivao čašćenje Presvetog Sakramenta, poticao braću svećenike, kojih je već bio dosta velik broj, da provode život u skladu sa svojim uzvišenjem, preporučivao poštovanje Gospodinovih riječi i upozoravao braću na opasnost nediscipline, a prije svega inzistirao je na vjernosti Pravilu.³⁷ Franjo je umro na Porciunkuli, u večernjim satima 3. listopada 1226. godine. Nakon dvije godine, bulom od 19. srpnja 1228. godine, Grgur IX., ime koje je kardinal Hugolin uzeo kada je uzdignut na papinsku stolicu, proglasio ga je svetim.³⁸

4.9. Franjevci nakon Franje

Nakon Franjine smrti svoju glavnu djelatnost razvijala su manja braća u službi riječi (pučka propovijed, križarska propovijed) i sakramentima (ispovjedaonica) kao i u gajenju pučkih pobožnosti, molitvi kojih su kružili oko Gospodinova utjelovljenja i muke. Propovijedali bi u gradovima i, kao Franjo, na selu kao putujući propovjednici. Velika nam je imena dalo pogotovo 13. stoljeće: u Italiji su djelovali Antun Padovanski, Bonaventura iz Jesija, u Francuskoj Hugo iz Digne, Odo Rigaldus, u Njemačkoj Konrad iz Saske, Bertold iz Regensburga. Po uzoru Sv. Franje manja braća su se uključila kao pioniri u poganske misije. Prvo su kao propovjednici otišli u sjevernu Afriku, pa u Siriju, zatim u Palestinu, onda po nalogu pape k Mongolima i na kraju u Peking.³⁹

5. Karmelićani

Ime karmelićani dolazi od gore Karmel u Svetoj zemlji. Ondje je u 9. stoljeću prije Krista živio slavni prorok Ilija sa svojim učenicima. Gora Karmel bila je prvim kršćanima sveto mjesto gdje su tijekom nadolazećih stoljeća obitavali pojedini eremiti ili pustinjaci. Vrlo oskudni podaci o počecima reda upućuju na zajednicu pustinjaka koja je živjela na gori Karmel. Ta je

³⁷ Isto, str. 216.

³⁸ L. Iriarte, *Povijest franjevaštva*, str. 48.

³⁹ I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 300.-302.

zajednica nakon osvajanja Palestine u križarskim ratovima potkraj 12. stoljeća bila organizirana u skladu s idealom asketskog odbacivanja svijeta i nasljedovanja Krista u najstrožem siromaštvu. Prvotno Pravilo za braću na gori Karmel sastavio je 1209. godine jeruzalemski patrijarh Albert, a službeno ga je prihvatio i potvrdio papa Honorije III. 1226. godine. To je Pravilo osobito naglašavalo karakter odbacivanja svega svjetovnog u redovničkom životu: redovnici trebaju živjeti pod vodstvom priora u odijeljenim ćelijama, živjeti u poslušnosti, čistoći i siromaštvu, živjeti tiho i šutljivo u molitvi i postu. Zajednica se okupljala jedino na dnevnim misama. Takvo uređenje iz ranog 13. stoljeća ostalo je temeljem duhovnosti tog reda u stoljećima koja su slijedila.⁴⁰

Zbog rastuće opasnosti od nadirućih muslimana brojni su pustinjaci napuštali Karmel i tijekom 13. stoljeća odlazili na Cipar, Siciliju, južnu Francusku i Englesku. Ondje su ispočetka nastavljali svoj pustinjački život, međutim, struja koja je malo više nagnjala svjetovnosti težila je pod vodstvom Simona Stocka za prilagođavanjem okolnostima zapadnog svijeta pa uzoru na ostala tri mlada prosjačka reda. Takvu promjenu u načinu života prihvatio je papa Inocent IV. 1247. godine i uvrstio karmelićane među postojeće prosjačke redove, a njihovim je prvim generalnim poglavarom postao Simon Stock (1247.-1265.).⁴¹

Nova pravila reda u načinu života omogućavala su redovnicima život u gradovima i dušobrižništvo, predviđjela su zajedničku blagovaonicu (refektorij) i znatno su ublažavala strogu zabranu jedenja mesa i obvezu na strogu šutnju. Svojim izrazito naglašenim štovanjem Marije naišli su karmelićani na znatan odaziv u narodu. Budući da je tim redovnicima nedostajao osnivač kao povijesno dokazana osoba (u izvorima se spominje križar Berto'd iz Kalabrije koji je 1185. godine osnovao zajednicu na gori Karmel) oni su propagirali proroka Iliju kao svog osnivača, odnosno osnivača „najstarije“ redovničke zajednice. Na Drugom lionskom saboru 1274. godine red je izbjegao prijeteće raspuštanje koje su zahtijevali brojni svjetovni klerici, ali i mnogi franjevci i dominikanci. Papa Honorije IV. konačno je potvrdio red karmelićana 1286. godine, a papa Ivan XXII. podario im je 1326. godine privilegije kakve su imali franjevci i dominikanci. Od tog vremena karmelićani su višestruko povezani s ostalim prosjačkim redovima. Kao i kod drugih prosjačkih redova tako je i kod karmelićana osnovana

⁴⁰ G. Schweiger, M. Haim, *Redovi i samostani: kršćansko redovništvo kroz povijest*, str. 66.- 67.

⁴¹ A. Franzen, *Pregled povijesti crkve*, str. 98.-99.

ženska grana, karmelićanke (kao drugi red), te grana znatno blažeg trećeg reda u duhu Karmela.⁴²

6. Augustinci

Slično je iz pustinjačkih skupina proizašao i Red augustinaca-pustinjaka. Red augustinaca nastao je između 1244. i 1256. godine objedinjavanjem više pustinjačkih zajednica u Italiji. Redovnici koji su često bili nazivani samo augustincima obvezali su se na život po pravilima svetog Augustina i polagali su tri svečana zavjeta – zavjet poslušnosti, zavjet čistoće i zavjet siromaštva. Pustinjačke skupine u Toskani htjele su početkom 13. stoljeća voditi život u pravno samostalnoj redovničkoj zajednici po Augustinovim pravilima. Kardinal Riccardo Annibaldi i papa Inocent IV. objedinili su stoga na osnivačkom kapitulatu u Rimu 1244. godine pustinjačke zajednice Toskane u Red pustinjaka svetog Augustina. Donijet je zaključak da se i ostale dotada neovisne pustinjačke zajednice mogu pridružiti tom redu što je i učinjeno 1256. godine i potvrđeno bulom pape Aleksandra VI.⁴³ Važan razlog za to objedinjavanje leži dakako u odredbi Četvrtog lateranskog sabora 1215. godine kojom se zabranjuje prevelika raznovrsnost religioznih zajednica. Sveti Augustin je kao biskup Hipona u sjevernoj Africi sa svojim klerom živio i zajedništvu dobara i ljubavi slično samostanskim zajednicama. Takav način života karakterističan za korsku gospodu kanonike, potom za kanonike svetog Augustina i redovnike premonstratenskog reda, bio je augustincima-pustinjacima uzor djelovanja. On i danas određuje duhovnost augustinaca u kojoj se posebno naglašava duhovno bratstvo, služenje Crkvi (*vita activa*) i duhovno razmatranje (*vita contenplativa*).

Organizacija reda provodila se po uzoru na prosjački red dominikanaca, konventi (kuće) koje su imale priora kao predstojnika povezani su u provincije reda. Svakih šest godina bira se general reda na generalnom kapitulatu. Red augustinaca se brzo širio, prije svega u gradovima. Ženski samostani nastajali su kao drugi red augustinaca, slično kao i kod karmelićana, a već od 13. stoljeća djeluje i treći red augustinaca.⁴⁴

Na generalnom kapitulatu u Villanovi (SAD) 1968. godine donijet je zaključak da se iz naziva reda izbaci riječ „pustinjaci“, jer ona u suvremeno doba jedino podsjeća na pustinjački pokret 12. i 13. stoljeća, ali nema više nikakvog bitno značenja za sam red. Službeni naziv reda danas

⁴² G. Schweiger, M. Haim, *Redovi i samostani: kršćansko redovništvo kroz povijest*, str. 67.- 68.

⁴³ A. Franzen, *Pregled povijesti crkve*, str. 98.-99.

⁴⁴ G. Schweiger, M. Haim, *Redovi i samostani: kršćansko redovništvo kroz povijest.*, str. 65.

glasi Ordo fratrum Sancti Augustini (OSA), Red braće svetog Augustina ili na hrvatskom skraćeno augustinci.⁴⁵

7. Ostali redovi

Petar Nolasco i general dominikanaca Rajmund od Penaforte utemeljitelji su Reda mercedarija koji se, nastavši iz nekog pobožnog društva laika u Barceloni 1222. godine, trudio, slično kao i trinitarci, oko razmjene i otkupa zarobljenika. Za Jakova I. Aragonskog postao je duhovnim viteškim redom, koji je Grgur IX. 1235. godine kao takav potvrdio. Prosjačkim redom može se smatrati tek otkad je Ivan XXII. 1318. godine odredio da mu generalni poglavar može biti samo svećenik, otkad su ga napustili vitezovi, te je red poprimio isključivo duhovan karakter.⁴⁶

Godine 1233. nastao je u Firenci Red servita, koji je proizašao iz neke laičke bratovštine trgovaca i gradskih patricija. Godine 1240. prihvaćeno je augustinsko pravilo te je 1255. godine dobiveno odobrenje od Aleksandra IV. Prosjačkim se redom može smatrati tek nakon tumačenja Martina V. 1424. godine. Peti generalni poglavar reda Filip Benitius osnovao je 2. red tzv. Servitkinje. Uz to je bilo i trećoretkinja koje su živjele u samostanu, a potječu od sv. Juliane Falconieri. One su se posvetile, u prvom redu, službi bolesnicima.⁴⁷

8. Zaključak

Prosjački su redovi udarili odlučujući pečat crkveno-religioznom životu 13. stoljeća, sigurno snažniji nego što su ga reformni redovi dali u 11. i 12. stoljeću. Najveće dostignuće prosjačkih redova predstavljala je obnova crkvenog utjecaja na svjetovnjake. Posebice su uspješni i utjecajni prosjački redovi bili među građanstvom koje je do tada oštro reagiralo na mane klerika. Rimski pape brzo su shvatili svu vrijednost prosjačkih redova te su im izdali mnoge povlastice, izuzeli ih od svake vlasti redovne crkvene hijerarhije i podvrgnuli ih sebi. Zahvaljujući svojim širokim dušobrižničkim dodirima sa svim slojevima društva pružali su

⁴⁵ Isto, str. 66.

⁴⁶ Skupina autora, *Povijest 7, Razvijeni srednji vijek*, str. 116.-117.

⁴⁷ I. Goldstein, B. Grgin, *Europa i Sredozemlje u srednjem vijeku*, str. 303.-304.

papinstvu neusporedive snage za upravljanje Crkvom, za obnovu pučke pobožnosti, za razvitak teološke znanosti, čiji su najvažniji nosioci na svim sveučilištima postali dominikanci i franjevci. Veliku zaslugu prosjački redovi imaju i u borbi protiv hereze, te ponovnim pokušajima da se ujedine Crkve Istoka i Zapada. Crkvenu su literaturu na svim područjima obogatili neprolaznim djelima. Međutim, ono što u bitnim vidovima prosjačke redove čini posebnim jest predanost propovijedanju, odnosno širenje Kristove riječi među pukom.

9. Popis literature

1. Bedouelle, Guy, *Dominik ili dar riječi*, Dominikanski provincijalat: Globus, Zagreb, 1990.
2. Buljat, Ana, *Sveti Dominik i Red propovjednika*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2012.
3. Eggenesperger, Thomas, *Dominikanci u svijetu i na hrvatskim prostorima: povijest, duhovnost, aktualni projekti*, Dominikanska naklada Istina, Zagreb, 2003.
4. Franzen, August, *Pregled povijesti crkve*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
5. Goldstein, Ivo, Grgin, Borislav, *Europa i sredozemlje u srednjem vijeku*, Novi Liber, Zagreb, 2006.
6. Hinnebusch, William, *Dominikanci: kratka povijest Reda*, Hrvatska dominikanska provincija: Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1997.
7. Iriarte, Lazaro, *Povijest franjevaštva*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
8. Kovačić, Slavko, *Kršćanstvo i Crkva u starom i srednjem vijeku*, Verbum, Split, 2004.
9. Schweiger, Georg, Haim, Manfred, *Redovi i samostani: kršćansko redovništvo kroz povijest*, Karitativni fond UPT, Đakovo, 2011.
10. Skupina autora, *Povijest 7, Razvijeni srednji vijek*, Jutarnji list, Zagreb, 2007.